

II. ABDÜLHAMİD DÖNEMİNDE BİR EĞİTİM KURUMU: DÂRÜLMUALLİMİN-İ ÂLİYE

Hamza ALTIN¹

Geliş: 27.08.2018 / Kabul: 13.09.2018

DOI: 10.29029/busbed.455210

Öz

II. Abdülhamid dönemi, Tanzimat devrinde eğitim-öğretim alanında faaliyete geçirilmesi tasarlanan yeniliklerin gerçekleştirildiği, açılan eğitim kurumlarının yaygınlaştırıldığı bir devir oldu.

Dârümuallimîn-i Âliye'nin kurulma düşüncesi 1869 Maarif-i Umumîye Nizamnamesi'nde yer almaktaydı. Nizamnameye göre açılması planlanan Büyük Dârümuallimîn'de üç şube bulunacaktı. Bu şubelerden birincisi rüşdiye okullarına, ikincisi idâdiye okullarına ve üçüncüsü sultanilere öğretmen yetiştirecekti.

Söz konusu devirde bazı okullarda cari olan burs verme uygulaması Dârümuallimîn-i Âliyede öğrenim gören öğrenciler için de geçerliydi. Okuldaki öğrencilerin hepsi muvazzaf idi ve burs almaktaydılar. Âliye şubesindeki öğrencilerin bursu aylık 100 kuruştı.

Okulda birçok tanınmış öğretmenden başka devrin ünlü eğitimcisi Selim Sabit Efendi de eğitim-öğretim kadrosunda yer almaktaydı. Bu değerli eğitimci 13 yıl Dârümuallimîn'in bütün şubelerinde Usûl-i Tedris dersi verdi. Bu dersten başka başlıca İnşa, Kavâid-i Osmaniye, Ahlak, İlm-i Terbiye-i Etfâl derslerini de vermekteydi

II. Abdülhamid devrinde özellikle idâdilerin öğretmen kaynağı olan Dârümuallimîn-i Ali'den son on beş yılda 288 öğretmen yetişmiş ve bu genç öğretmenler Şam'dan Trabzon'a, Üsküp'ten Erzurum'a kadar ülkenin çeşitli yerlerinde görev almışlardır.

Anahtar Kelimeler: Osmanlı, Eğitim, Öğrenci, Okul, Öğretmen

1 Doç. Dr., Bingöl Üniversitesi Fen-Edebiyat Fakültesi, Tarih Bölümü,
hamzaaltin23@gmail.com, ORCID: <https://orcid.org/0000-0002-0747-6904>

AN EDUCATIONAL INSTITUTION IN THE REALM OF ABDULHAMID II: DÂRÜMUALLİMÎN-İ ÂLİYE (HIGHER EDUCATION INSTITUTION FOR TEACHER TRAINING)

Abstract

In the period of Abdulhamid II, innovations planned to be performed in the Tanzimat reform era could be carried out, and education institutions became widespread.

The idea behind the establishment Dârümuallimîn-i Âliye was included in the 1869 General Education Charter. According to the charter, there would be three branches in the planned Great Dârümuallimîn. The first of these branches would train teachers for junior high schools, the second for high schools, and the third for the high schools in foreign languages.

The scholarships, common in some schools of the époque, was also valid for the students in Dârümuallimîn-i Âliye. All the students in the school were regulars and were receiving scholarships. The scholarship for the students in the school were 100 qurushes per month.

Selim Sabit Efendi, a renowned educator, was among the teaching staff at the school among other renowned teachers. This valued educator taught teaching methods course in all branches of Dârümuallimî for 13 years. In addition, he also taught other major courses such as Ottoman Law, Ethics, and Educational Sciences.

During the reign of Abdülhamid II, 288 teachers graduated from the Dârümuallimîn-i Âli, a primary source for teachers, during the last fifteen years and these young teachers were appointed in various parts of the country from Damascus to Trabzon and from Skopje to Erzurum.

Keywords: Ottoman, education, student, school, teacher.

Giriş

Dârümuallimîn-i Âliye'nin Açılışı ve Gelişim Süreci

II. Abdülhamid devrinin başında, 23 Aralık 1876 tarihinde, ilan edilen Kanun-i Esasi, eğitime ait bazı maddeleri içermekteydi.²(Oktay, 1987:129; Akyüz, 1979:204) Söz konusu maddelerde şunlar dile getirilmekteydi:

2 Kanun-i Esasi hakkında geniş bilgi için; Bkz: Yücel Özkaya, "Birinci Kanuni Esasi ve Meşrutiyet Hakkında Ortaya Konulan Görüşler ve Parlamento Usûlü Hakkında Bir Layiha" *A.Ü. Dil ve Tarih-Coğrafya Fakültesi Dergisi*, c. XXXI, S. 1-2, 1987, s. 397-415; Bekir Sıtkı Baykal, "93 Meşrutiyeti", *Belleten*, c. VII, S. 21-22, (Nisan 1942), s. 45-83.

Madde 15: Emr-i tedris serbesttir. Muayyen olan kanuna tabiiyet şartıyla her Osmanlı umûmî ve husûsî tadrise mezundur.

Madde 16: Bircümle mektepler devletin taht-ı nezaretindedir. Teb'a-yı Osmaniye'nin terbiyesi bir siyak-ı ittihat ve intizam üzere olmak için iktizâ eden esbâba teşebbüs olunacak ve millet-i muhtelifenin umûr-ı itikayidelerine müteallik olan Usûl-i Talimiyeye hâlel getirmeyecektir.

Madde 114: Osmanlı efradının kâfesince tahsil-i maârifin birinci mertebesi mecburi olacak ve bunun derecât ve teferruatı nizam-ı mahsus ile tayin kılınacaktır (Kanun-i Esasi, 1324: 8-9, 30-31; Devlet Salnamesi, 1317: 37-49).

II. Abdülhamid dönemi, Tanzimat devrinde eğitim-öğretim alanında faaliyete geçirilmesi tasarlanan yeniliklerin hayata geçirildiği, açılan eğitim kurumlarının yaygınlaştırıldığı bir devir oldu. Tanzimat döneminde eğitim alanında meydana gelen yenilikler sadece başkent İstanbul'la sınırlı kalmış, ülke geneline yayılamamıştı. Yapılan yeniliklerin geliştirilmesi ve tüm ülkeyi kapsayacak derecede taşrada da yaygınlaştırılması II. Abdülhamid'in iktidarında gerçekleşti. Bunda vilayetlerde kurulan maarif meclislerinin (Salname-i Maarif: 1316: 28-29) ve maarif idarelerinin yani 1879 düzenlemesinin etkisi büyük oldu (Shaw, 1977: 249; Yazıcı, 1973: 45; Tekeli, İlkin, 1993: 75).

II. Abdülhamid devrinde ülke genelinde yaygınlaşan okullardan biri de erkek öğretmen okulları yani Dârümuallimînler oldu. Adı geçen okullar taşrada otuzdan fazla yerde açıldı (Kodaman, 1991:153). İstanbul'da ise Dârümuallimîn-i Âliye ile ilgili çalışmalar yapıldı.

Dârümuallimîn-i Âliye'nin kurulma düşüncesi 1869 Maarif-i Umumîye Nizamnamesinde yer almaktaydı. Nizamnameye göre açılması planlanan Büyük Dârümuallimîn'de üç şube bulunacaktı. Bu şubelerden birincisi rüşdiye okullarına, ikincisi idâdiye okullarına ve üçüncüsü sultanîlere öğretmen yetiştirecekti.

Maarif-i Umumîye Nizamnamesinde planlanana göre, idâdilere derse girecek öğretmen adayları rüşdiyeden bir yıl daha az yani iki yıl öğrenim görecekti. İdâdi şubesi de Edebiyat ve Ulûm olmak üzere iki sınıfa ayrılmıştı. Nizamnameye göre Dârümuallimîn Sultanîye şubesinin tahsil süresi üç yıl idi. Bu şube de idâdiye şubesi gibi iki kısımdan müteşekkil idi ve farklı dersler okutuluyordu (BOA, Y.EE.,112/6; Cevad, 2002: 416).

Maarif-i Umumîye Nizamnamesinin diğer hükümleri gibi bu madde de tam anlamıyla uygulanamadı. Fakat 1874 yılında rüşdiye şubesi içinde, kâğıt üzerinde, bir idâdi şubesi açılarak, 1869 Nizamnamesinin öngördüğü şekilde olmasa da, bir Dârümuallimîn-i Kebir kurulmuş olmaktadır. Aslında kurulan bu Büyük Dârümuallimîn tam anlamıyla eğitim-öğretime başlaması 1877 yılını buldu. Zira 1874 yılında açılma çalışmalarına başlanan (BOA, A.MKT. MHM., 472/59; BOA,

Y.EE., 37/47; BOA, A.MKT. MHM., 473/11; BOA, İ.DH., 678/47234). İdâdî şubesi ancak 1877 yılında eğitim-öğretime başlayabildi. Bu nedenle Dârümuallimîn-i Âliye'nin kuruluş tarihi tartışıla gelmiştir (Cevdet, 1332: 189; Ergin, 1977: 582).

Birçok aydın gibi devrin tanınmış maarifçisi Muallim Cevdet de Dârümuallimîn-i Âliye'nin açılışına çok önem vermektedir. Ona göre yeni başlayan bu devir okulun "kemat" devridir; Muallim Cevdet, "Parlak ve tekmil aksamiyle yaşayan bu devre-i talim ve terbiye 1294 (1877), 1295 (1878), 1296'ya (1879) kadar sürmüştür" demektedir (Cevdet, 1332: 189).

Kamil Paşa, 1880 yılında Maarif Nazırı olunca bu uygulamaya son verdi ve Dârümuallimîn-i Âliye bir süreliğine öğrenimine ara vermek zorunda kaldı (Koçer, 1967: 28). Dârümuallimîn-i Âliye'nin tekrar eğitim-öğretime başlaması Münif Paşa'nın Maarif Nazırlığı zamanında (Doğan, 1991: 169). 1891 tarihli nizamname ile ibtîdîye, rüşdiye ve idâdîye ismiyle her birinin öğrenim süresi iki yıl olan, üç şubeden oluşan haliyle 3 Kasım 1891 tarihinde gerçekleşmiştir (BOA, İMMS.,126/5394; Unat, 1964: 35).

Bu arada Dârümuallimîn-i Âliye'yi ıslah çalışmaları devam etti. Bu amaçla 1882 yılında Maarif Nazırı Kemal Paşa'nın girişimiyle yeni bir Dârümuallimîn-i Âliye Nizamnamesi hazırlandı (BOA, Y.A.RES., 15/29; Öztürk, 1996: 21). Bu nizamname ile sıbyan ve rüşdiye şubeleri ile birlikte Ulûm ve Edebiyat kısımlarından meydana gelen bir idadi şubesi açılması da öngörülmekteydi. Daha önce üzerinde durulan Dârümuallimîn-i Âliye'nin yatılıya çevrilmesi düşüncesi bu nizamnamenin de gündemindeydi (BOA, İMMS., 64/3024; BOA, Y.A.RES., 15/17). Fakat okul ancak 1886 yılında yatılıya çevrilebildi (Cevad, 2002: 223).

Dârümuallimîn-i Âliye 1891 nizamnamesiyle Edebiyat ve Fen şubelerine ayrılmış olmasına rağmen 1895 yılında bu iki şube birleştirilerek öğrenim süresi üç yıla çıkartıldı (BOA, İMMS., Dosya No: 126/5394). Fakat 1900-1901 eğitim-öğretim yılında tekrar öğrenim süresi iki yıla indirilerek Edebiyat ve Fen şubelerine ayrıldı. II. Meşrutiyete kadar bu durum devam etti (BOA, MF.ALY.,17/77; Unat, 1964: 35; Altın, 2009; 84-99).

1. Dârümuallimîn-i Âliye'de Dersler

Maarif-i Umumîye Nizamnamesinde Dârümuallimîn yüksek kısmında verilmesi düşünülen dersler de planlamıştı. Nizamnamede idâdîlere yönelik açılması düşünülen Dârümuallimîninde sınıflarına göre şu dersler yer alacaktı: (BOA., Y.EE.,112/6).

Ulûm Sınıfında

İlm-i Mevâlid
Hendese-i Resmiye ve Menazır
Cebir
Hikmet-i Tabiiye
Kimya
Resim

Edebiyat Sınıfında

Arabî ve Farisî'den tercümeler
Türkçe Şiir ve İnşa
Fransızca
Kavânin-i Osmaniye
Mantık
İlm-i Servet-i Mîlel

Maarif-i Umumîye Nizamnamesi Sultanîler için de şu dersleri öngörmekteydi:
(Düstur:194–195; Cevad, 2002:416).

Ulûm Sınıfında

Müsellesât-ı Müsteviye ve Küreviyye
Cebirin Hendeseye Tatbiki
Kutû-ı ve Mahrutiyât
Cerr-i Eskal
İlm-i Heyet
Kimyanın Sanayi ve Ziraata Tatbiki
Mükemmel İlm-i Mevalid
Fenn-i Tabakatü'l-arz
Fenn-i Tahtit-i Arazi

Edebiyat Sınıfında

Mükemmel Türkçe İnşa ve E'şar
Mükemmel Arabî ve Farisî
Maanî
Türkçe'den Fransızca'ya, Fransızca'dan
Türkçe'ye Tercüme Ameliyatı
Hukuk-ı Mîlel
Resim

1877 tarihinde yani okulun açıldığı ilk yılında Dârümuallimîn-i İdâdî'de, rüş-
diye şubesi ile birlikte okutulan dersler şunlardı:

I. Sene

İlm-i Hesap, Coğrafya-yı Umumî, Kitabet, Tarih-i Umumî, Kavâid-i Osmaniye,
Farisi.

II. Sene

Cebir, Hendese, Coğrafya-yı Osmani, Fransızca, Resim.

III. Sene

Hendese-i Mücesseme, Müsellesat-ı Mesteviye ve Logaritma, Fransızca, Ki-
tabet, Drama.

IV. Sene

Mevâlid-i Selâse, Hendese-i Resmiye, Menazar ve Gölge, Kozmoğrafya, Hik-
met ve Kimya, Hendese-i Eşkali, Fransızca, Resim.

V. Sene

Kimya, Fransızca, Cerr-i Eskal, Mevalid-i Selâse, İnşa, Resim, Drama.

Dârümuallimîn-i Âliye'de 1878 yılında şu dersler okutulmaktaydı:

Müsellesât, Kozmoğrafya, Türkçe Şiir ve İnşâ, Fransızca, Hikmet-i Tabiiye, İlm-i Mevâlid, Cebir, Hendese, Kimya, Arabî, Farişî ve Resim (BOA, İ.ŞD.,39/2047).

1879 yılında okulda okutulan dersler şunlardı:

İlm-i Belagat, Fransızca, Kozmoğrafya, Arabî, Cebir-i Ala, Hendese, Farişî, Kimya, Resim.

1880 yılında Dârümuallimîn-i Âliye'nin ders programı:

Cebr-i Ala, Hendese-i Mücesseme, Müsellesat-ı Müsteviye, Kozmoğrafya, Hikmet-i Tabiiye, Kimya, Fransızca, Belagat, Mantık, Arabi, Farişi, İlm-i Hayvanât, Nebâtât, Şiir ve İnşa(Cevad, 2002: 170).

1891 Nizamnamesine göre Dârümuallimîn-i Âliye'nin Edebiyat şubesinde okutulacak dersler şunlardı:.

<u>Dersler</u>	<u>I. Sınıf</u>	<u>II. Sene</u>
Akaid	2	2
Arabî	2	2
Farişî	2	2
Türkçe	3	3
Tarih	3	3
Coğrafya	2	2
Fransızca	4	4

1891 Nizamnamesine göre Dârümuallimîn-i Âliye'nin Fen şubesinde I. Sınıfta okutulacak dersler şunlardı: (Düstur:1137).

<u>Dersler</u>	<u>Haftalık Ders Saat</u>
Mükemmel Hesap Amelî ve Nazarî	2
Mükemmel Hendese	3
Mükemmel Cebr-i Adi ve Logaritma	3
Müsellesat-ı Müsteviye ve Kürreviye	2
Hikmet-i Tabiiye	2
Kimya-yı Madenî	2
İlm-i Mevalid-i Selâse	2
Fransızca	5
Fenn-i Tersimat-ı Riyaziye	2

Aynı Nizamnameye göre Dârümuallimîn-i Âliye'nin Fen şubesinde II. Sınıfta okutulacak dersler ise şunlardı: (Düstur, Tarihsiz:1138).

<u>Dersler</u>	<u>Haftalık Ders Saati</u>
Cerr-i Eskal	2
Tersimat-ı Riyaziye ve Arazi Üzerinde Mesaha Ameliyatı	2
Kozmoğrafya ve Harita-yı Coğrafya	2
Hikmet-i Tabiiye	3
Kimya-yı Uzvî ve Tahlil Ameliyatı	3
İlm-i Mevalid	3
Fransızca	5
Usûl-i Tedris	1

1900 yılında Dârülmuaallimîn-i Âliye'nin ders programı şu şekilde idi: (Salname-i Maarif, 1316:129).

<u>Dersler</u>	<u>I. Sınıf</u>	<u>II. Sene</u>	<u>III. Sınıf</u>
Ulûm-ı Diniye	1	1	2
Edebiyat-ı Osmaniye	1	1	1
Kitabet-i Resmîye	-	1	1
Usûl-i Tedris	-	-	1
Edebiyat-ı Arabiye	1	1	1
Edebiyat-ı Farişiye	1	1	1
Fransızca	4	4	3
Hesap	2	0	0
Usûl-i Defteri	1	1	0
Cebir-i Adi ve Ala	2	1	1
Hendese	1	2	1
Müselesat	1	1	0
Tersimat-ı Riyaziye	-	-	2
Kozmoğrafya	-	1	1
Makine	-	1	1
Hikmet-i Tabiiye	2	2	1
Mevalid-i Selâse	2	1	2
Coğrafya-yı Umumî	1	1	1
Tarih-i Umumî ve Osmanî	1	1	1
Kimya	2	2	1
Kavanin	1	1	1
İlm-i Servet	-	1	1
Toplam	24	25	24

1901 yılında Dârümuallimîn-i Âliye Fen Şubesi programında ise şu dersler yer almaktaydı: (Salname-i Maarif, 1319:121).

<u>Dersler</u>	<u>I. Sınıf</u>	<u>II. Sene</u>
Hesab-ı Âli	2	-
Cebir-i Âdi	3	-
Cebir-i Âli	-	1
Usûl-i Defteri	2	-
Kimya-yı Uzvî ve Maddî	2	2
Kimya Tahlili	-	1
Hayvanât, Nebâtât	3	-
Tabakatülarz	-	2
Kozmoğrafya ve Mihanik	-	3
Müsellesat	1	1
Hikmet-i Tabiiye	2	3
Hendese	2	2
Tersimat-ı Riyaziye	-	1

1901 yılında Dârümuallimîn-i Âliye Edebiyat şubesi ders programında ise şu dersler yer almaktaydı (Salname-i Maarif, 1319:121).

<u>Dersler</u>	<u>I. Sınıf</u>	<u>II. Sınıf</u>
Belagat-ı Arabiye	1	2
Belagat-ı Türkiye	2	1
Belagat-ı Farisi	2	1
Kitabet-i Resmiye	1	2
Tarih	1	2
Coğrafya	2	1
Kavanin	2	1
TOPLAM	11	10

Aynı yıl iki şubenin ortak aldığı dersler şunlardı: (Salname-i Maarif, 1319:123).

<u>Dersler</u>	<u>I. Sınıf</u>	<u>II. Sınıf</u>
Akaid	2	2
Ahlak	1	1
Fransızca	4	4
İlm-i Sevet, Fenn-i Mali	1	2
Usûl-i Tedris	-	1
Toplam	8	10

1903 yılında ise Dârümuallimîn-i Âliye Fen ve Edebiyat Şubelerinde ortak işlenen dersler şunlardı: (Salname-i Maarif, 1321:125).

<u>Dersler</u>	<u>I. Sınıf</u>	<u>II. Sene</u>
Akaid	2	2
Ahlak	1	1
Fransızca	4	4
İlm-i Sevet, Fenn-i Malî	1	2
İlm-i Ahval-i Nefs	1	1
Toplam	9	10

1906 yılında Dârümuallimîn-i Âliye'nin Edebiyat şubesinde birinci sınıfta 10, ikinci sınıfta 13 ders okutulmaktaydı. Okutulan dersler şunlardı: (BOA, MF.ALY., 13/90; BOA, MF.ALY., 13/89).

I. Sınıf

Akaid-i İslamiye
Arabî
Farisî
Belagat-ı Osmaniye
Kitabet-i Resmiye
Kavanin
Tarih
Coğrafya
İlm-i Servet
Fransızca
-
-
-

II. Sınıf

Akaid-i İslamiye
Arabî
Farisî
Belagat-ı Osmaniye
Kitabet-i Resmiye
Mantık
Kavanin
Ahlak
Tarih
Coğrafya
İlm-i Servet
Usul-i Tedris
Fransızca

II. Abdülhamid devrinin sonunda Dârümuallimîn-i Âliye'nin Fen şubesinin programında şu dersler yer almaktaydı:

I. Sınıf

Hesap
Cebir
Hikmet
Müsellesat
Usûl-i Defteri

II. Sınıf

Hikmet
Kozmoğrafya
Müneheniyat
Tabakat
Müsellesat

Kimya	Hendese
Nebâtât	Kimya
Hayvanât	Cebir-i Ala
Ziraat	Makine
Hendese	Ziraat
Fransızca	Ahlak
-	Usûl-i Tedris
-	Fransızca

Aynı dönemde Dârümuallimîn-i Âliye'nin Edebiyat Şubesinde yer alan dersler ise şunlardı: (BOA, MF.ALY.,17/20).

I. Sınıf

Akaid
Telhis
Belagat-ı Osmaniye
Mantık
Edebiyat-ı Farişiye
Fransızca
Tarih
Coğrafya
Kavanin
İlm-i Servet
Kitabet
Ahlak

I. Sınıf

Akaid
Edebiyat-ı Arabiye
Belagat-ı Osmaniye
Tarih
Edebiyat-ı Farişiye
Fransızca
Mantık
Coğrafya
Kavanin
İlm-i Servet
Kitabet
Usûl-i Tedris

Dârümuallimîn-i Âliye'de okutulan dersler yayınlanan nizamname ve müfredat talimatnamelerine göre değişiklik göstermekteydi. Fakat ana dersler umumiyetle aynı kalmaktaydı.

2. Dârümuallimîn-i Âliye'de Öğrenciler

Dârümuallimîn-i Âliye açıldıktan bir yıl sonra 16 öğrencisi vardı. Öğrenci miktarı zaman içerisinde arttı.

1891 Nizamnamesinin 9. maddesine göre dârümuallimîn'in bütün şubelerinde toplam öğrenci sayısı 140 ile sınırlandırılmıştı. Bunlardan 60'ı ibtidâfiye, 40 rüşdiye ve 40'ı da âli şubesinin kontenjanıydı (BOA, İMMS.,126/5394; Salname-i Maarif, 1316:132). Fakat bu sayı yıllara göre değişiklik göstermiştir.

Dârümuallimîn-i Âliye öğrencilerinin hepsi muvazzaf idi ve burs almaktaydılar.

Âliye şubesindeki öğrencilerin bursu aylık 100 kuruştur. (BOA, İMMS.,126/5394; Düstur:1138)

Dârümuallimîn-i Âliye Fen şubesinden 1892-1893 yılında mezun olan öğretmenler ve göreve başladığı yerler: (Salname-i Maarif,1317: 698).

<u>İsmi</u>	<u>Memleketi</u>	<u>İstihdam Edildiği Yer</u>
1. Mustafa Nuri	Tikveş	Edirne İdâdîsi
2. Süleyman Efendi	Köprü	Erzurum İdâdîsi
3. Abdulcelil Efendi	Bandırma	Ankara İdâdîsi
4.Mahmud Nail Efendi	Asitâne	Kastamonu
5. Ahmed Efendi	Filiba-Pazarcık	Halep İdâdîsi
6. Bayram Fehmi Efendi	Ergeri	Trabzon İdâdîsi
7. Bekir Efendi	Niğde	Konya İdâdîsi
8.İsmail Hakkı Efendi	Balıkesir	Diyarbakir İdâdîsi

Dârümuallimîn-i Âliye Fen şubesinden 1893-1894 yılında mezun olan öğretmenler: (BOA, MF.ALY., 8/181; Salname-i Maarif, 1317:699).

<u>İsmi</u>	<u>Memleketi</u>	<u>İstihdam Edildiği Yer</u>
1. Mehmed Fahri Efendi	Asitâne	-
2. Rafet Efendi	Asitâne	-
3. Rıfat Efendi	Aydın-Güzelhisar	-
4. Abdullah Efendi	Balıkesir	-
5. Ali Rıza Efendi	Asitâne	-

Dârümuallimîn-i Âliye Fen şubesinden 1894-1895 eğitim -öğretim yılında mezun olan öğretmenler ve istihdam edildiği yerler şu şekildeydi: (Salname-i Maarif, 1317: 699).

<u>İsmi</u>	<u>Memleketi</u>	<u>İstihdam Edildiği Yer</u>
1. Mehmed Efendi	Kastamonu	Şam İdâdîsi
2. Şerif Efendi	Samsun	Erzurum İdâdîsi
3. Ahmed Şükrü Efendi	Kastamonu	Selanik İdâdîsi
4. Hafız Mehmed Efendi	Sinop	Konya İdâdîsi
5. Ahmed Tevfik Efendi	Köprülü-Teke	Üsküp İdâdîsi
6. Mehmed Sabri Efendi	-	Edirne İdâdîsi
7. Hüseyin Avni Efendi	Leskavik	Yanya İdâdîsi
8. Mehmed Akif Efendi	Turhal	-
9. Mehmed Tevfik	-	Mamuratülaziz İdâdîsi
10. İbrahim Fehmi	Tikveş	-

Dârümuallimîn-i Âliye Edebiyat şubesinde 1892-1893 eğitim-öğretim yılında mezun olan öğretmenler ve tayin oldukları okullar: (Salname-i Maarif, 1317:700).

<u>İsmi</u>	<u>Memleketi</u>	<u>İstihdam Edildiği Yer</u>
1. İsmail Hakkı Efendi	İzmir	Amasya İdâdîsi
2. Tahir Rüşdü Efendi	Tokat	Çatalca İdâdîsi
3. Ahmed Zeki Efendi	Asitâne	Halep İdâdîsi
4. Mehmed Niyazi Efendi	Mudanya	Kırşehir İdâdîsi
5. Ömer Fevzi Efendi	Köstence	Kütahya İdâdîsi
6. Halil Efendi	Simav	-
7. Mehmed Efendi	Sürmene	Samsun İdâdîsi
8. Abbas Efendi	Çorum	-
9. İbrahim Efendi	Sofya	Yanya İdâdîsi

İsmail Hakkı Efendi ve Tahir Rüşdü efendiler alıyyül-âlâ yani pekiyi derecesi ile mezun olmuşlardı. Ahmed Zeki Efendi, Mehmed Niyazi Efendi, Ömer Fevzi Efendi ve Halil Efendiler ise iyi (âlâ), Mehmed Efendi, Abbas Efendi ve İbrahim Efendiler ise iyiye yakın derece (Karib-i âlâ yani 10 üzerinden 6 puan) ile mezun olmuşlardı (BOA, MF.ALY.,17/77).

Dârümuallimîn-i Âliye Edebiyat şubesinde 1893-1894 eğitim-öğretim yılında mezun olan öğretmenler ve istihdam edildiği yerler:

<u>İsmi</u>	<u>Memleketi</u>	<u>İstihdam Edildiği Yer</u>
1. Şakir Efendi	Ayaş	Konya İdâdîsi
2. Zekeriya Efendi	Birecik	Diyarbakir İdâdîsi
3. Ömer Lütfü Efendi	Selanik	Kayseri İdâdîsi
4. Şakir Efendi	Bafra	Yozgat İdâdîsi

1317 (1899) Maarif Salnamesinde sadece yukarıdaki isimler belirtilmektedir (Salname-i Maarif, 1317: 700). Oysa arşiv belgelerinde söz konusu yılda mezun olan öğretmenlerin listesinde yukarıdaki isimlerden başka Birecikli İbrahim Efendi'nin de ismi bulunmaktadır (BOA, MF.ALY.,8/181; BOA, MF.ALY.,8/158).

Şakir, Zekeriya, İbrahim, Efendiler pekiyi, dördüncü sıradaki Şakir Efendi iyi, Ömer Lütfü Efendi ise iyiye yakın derece ile diploma almaya hak kazanmıştı (BOA, MF.ALY., Dosya No: 17/77).

Dârümuallimîn-i Âliye Edebiyat şubesinde 1894-1895 eğitim-öğretim yılında mezun olan öğretmenler: (Salname-i Maarif, 1317:700).

<u>İsmi</u>	<u>Memleketi</u>	<u>İstihdam Edildiği Yer</u>
1. Yusuf Efendi	Şumnu	-
2. Kadri Efendi	Orhaniye	-
3. Mehmed Sait Efendi	Edremit	-
4. Abdurrahim Efendi	Akva	-
5. İsmail Hakkı Efendi	Samsun	-

Bu mezunların nerede istihdam edildikleri hakkında bilgiye sahip değiliz fakat bunların da ülkenin çeşitli yerlerindeki idâdîlerde göreve başladıkları tahmin edilebilir.

İsmail Hakkı ve Abdurrahim Efendiler iyi, diğer öğretmenler ise pekiyi derece ile mezun olmuşlardı (BOA, MF.ALY., Dosya No: 17/77).

1896-1897 yılından itibaren Dârülmualimîn-i Âliye'nin Edebiyat ve Fen şubeleri birleşik mezun verdiği için bu sene mezun olan öğretmenler her iki şubeye ait isimlerden oluşmaktaydı: (Salname-i Maarif, 1317:701).

<u>İsmi</u>	<u>Memleketi</u>	<u>İstihdam Edildiği Yer</u>
1. Haşim Efendi	Kastamonu	-
2. Reşit Efendi	Sayda	-
3. Ali Efendi	Bosna	-
4. Osman Efendi	Hemşin	-
5. Mehmed Emin Efendi	Kastamonu	-
6. Mustafa Efendi	Trabzon	-
7. Mehmed Tevfik Efendi	Balıkesir	-

Haşim, Reşit, Ali Efendiler pekiyi, Osman ve Mehmed Emin Efendiler iyi diğer mezunlar ise iyiye yakın (karib-i âlâ) dereceler ile mezun oldular (BOA, MF.ALY., Dosya No: 17/77).

1897-1898 yılında Dârülmualimîn-i Aliye'nin Edebiyat ve Fen şubelerinden mezun olan öğretmenler şu isimlerden oluşmaktaydı: (Salname-i Maarif, 1317: 701).

<u>İsmi</u>	<u>Memleketi</u>	<u>İstihdam Edildiği Yer</u>
1. Saib Efendi	Erzurum	Konya İdâdîsi
2. Tahir Efendi	Kalecik	-
3. Şefik Efendi	Balıkesir	-
4. Ali Rıza Efendi	Ruşçuk	-
5. İbrahim Efendi	Hemşin	-
6. Galip Efendi	Trabzon	-

7. Hilmi Efendi	İzmir	-
8. Ziya Efendi	İzmir	-
9. Hüseyin Sami Efendi	Dağıstan	-
10. Hüseyin Efendi	Adana	-

Saib, Tahir, Şefik, Ali Rıza Efendiler pekiyi, İbrahim Galip Hilmi ve Ziya Efendiler iyi, Hüseyin Sami ve Hüseyin Efendiler iyiye yakın (karib-i âlâ) dereceler ile mezun oldular (BOA, MF.ALY., Dosya No: 17/77).

1899 yılında Edebiyat ve Fen şubesinden toplam 14 kişi mezun oldu. Mezun olan isimlerden Abdulvahap, Şemseddin, Kamil efendiler pekiyi derece ile altı öğrenci iyi derece ile diğerleri ise iyiye yakın derecelerle mezun oldular.

Bir yıl sonra Edebiyat ve Fen şubesinden mezun olan öğrenci sayısı on altıya yükseldi (Salname-i Maarif, 1319:126-127). Öğrencilerden 3'ü pekiyi, 3'ü iyi, 10'u ise iyiye yakın (karib-i âlâ) derecesi ile mezun oldular. Pekiye derecesi ile mezun olanlar; Kilisli Mehmed Tevfik, Kilisli Ahmed ve Sivaslı Abdurrahman Rahmi idi.

1900-1901 eğitim-öğretim yılı Dârümuallimîn-i Âliye'nin Edebiyat ve Fen şubeleri karışık ve her iki şubenin ayrı ayrı olarak mezun verdiği bir yıl oldu. Şöyle ki:

Söz konusu eğitim-öğretim yılında karışık olarak mezun olanların sayısı 12, Edebiyat şubesinden mezun olanların sayısı 7, Fen şubesinden mezun olanların sayısı ise 8'di.

1901-1902 ders yılında Edebiyat şubesinden 9, Fen şubesinden ise 7 kişi mezun oldu. Edebiyat şubesinde dört kişi pekiyi, üç kişi iyi, iki kişi ise iyiye yakın dereceler ile mezun oldular. Fen şubesinde iki kişi pekiyi, üç kişi iyi diğerleri ise iyiye yakın dereceler ile mezun oldular (BOA, MF.ALY., Dosya No: 17/77).

1902-1903 öğretim yılında Fen şubesinden 11 kişi mezun oldu. Mehmed Salih, Mahmud Ekrem, Şahap, Musa Mehmed Hamdi Efendiler bu dönemin en başarılı ilk beşe giren isimleriydi. Aynı ders yılında Edebiyat şubesinden ise 10 kişi mezun oldu. Bunların yarısı pekiyi, bir kişi iyiye yakın, diğerleri ise iyi derece ile mezun oldular.

1903-1904 eğitim-öğretim yılında Edebiyat şubesinden 6'sı pekiyi derece ile olmak üzere 11, Fen şubesinden ise 2'si pekiyi derece ile toplam 8 kişi mezun oldu.

Bir yıl sonra Dârümuallimîn-i Âliye'den toplam 20 kişi mezun oldu. Bunların yarısı Edebiyat, yarısı Fen şubesinden mezun idi (BOA, MF.ALY., 13/49). Edebiyat şubesinden Abdil, Hüseyin, Ahmed, Halil ve Mehmed Efendiler, Fen şubesinden ise Mehmed Şemseddin, Ahmed, Remzi ve Ahmed Faik Efendiler pekiyi derecesi ile mezun oldular.

1905-1906 eğitim-öğretim yılında Edebiyat şubesinden 8, Fen şubesinden 7 kişi

mezun oldu. Edebiyat şubesinde dördü pekiyi, ikisi iyi, diğer ikisi ise iyiye yakın dereceler ile diploma aldı. Fen şubesinden mezun olanların beşi pekiyi, diğerleri ise iyi dereceler ile diploma aldı.

Sonraki ders yılında 9 Edebiyat şubesinden, 6 Fen şubesinden olmak üzere toplam 15 kişi mezun oldu. Bu dönem Edebiyat şubesi için çok parlak bir sonuçla bitti. Zira mezun olan bütün öğrenciler diplomalarını pekiyi derece ile aldılar.

1907-1908 yani II. Abdülhamit devrinin son ders yılında Dârümuallimîn-i Âliye'den toplam 14 kişi mezun oldu. Bunlardan yedisi Edebiyat şubesinden, diğer yedisi ise Fen şubesinden idi.

Osmanlı Devlet'inde öğretmen okullarına giden öğrenciler örneğin hukuk veya tıp mekteplerine giden öğrenciler kadar çalışkan ve zeki olmadıklarını tahmin etmek güç değildir. Fakat yine de II. Abdülhamid devrinde özellikle idâdilerin öğretmen kaynağı olan Dârümuallimîn-i Ali'den son on beş yılda 288 öğretmen yetişmiş ve bu genç öğretmenler Şam'dan Trabzon'a, Üsküp'ten Erzurum'a kadar ülkenin çeşitli yerlerinde görev almışlar, memleketin ücra yerlerinde fedakârca vazife yapmışlardır (BOA, MF.ALY., Dosya No: 17/77).

3. Dârümuallimîn-i Âliye'nin Eğitim-Öğretim Kadrosu

Bir muallim Dârümuallimîn-i Âliye çatısı altında bulunan bütün şubelerde ders okuttuğu gibi sadece bir şubede de ders okutabilmekteydi.

1879 yılında okulun öğretmen kadrosunda şu isimler yer almaktaydı:

Selim Efendi, Artin Efendi, Tahsin Efendi, Eşref Efendi, Neşat Efendi, Canib Efendi, Rüstem Efendi, Mösyö Kesi (Devlet Salnamesi, 1296: 73).

1901 yılında okulda görevli öğretmenler şunlardı:

Sadık Bey (Edebiyat-ı Osmaniye, Kitabet muallimi), Hakkı Paşa (Resim muallimi), Abdurrahman Süreyya Efendi (Belagat-ı Arabiye muallimi), İsmail Cenani Bey, Celal Bey, Muhiddin Bey, Ali Seyyid Bey, Said Efendi, Hüseyin Remzi Bey, (Nebâtât ve Hayvanât muallimi), Şükrü Bey (Fransızca muallimi), Azmi Bey (Tarih muallimi), Emin Bey (Müsellesat muallimi) (Salname-i Maarif, 1319: 124).

Bu isimlerden başka devrinin ünlü eğitimcisi Selim Sabit Efendi de eğitim-öğretim kadrosunda yer almaktaydı. Bu değerli eğitimci 13 yıl Dârümuallimîn bütün şubelerinde Usûl-i Tedris dersi verdi (Cevdet, 1332: 192). Bu dersten başka başlıca İnşa, Kavâid-i Osmaniye, Ahlak, İlm-i Terbiye-i Etfâl derslerini de vermekteydi (Rıfat, 1342:1339; Altın, 2013:2001).

1903 yılında birçok öğretmen okulda görevine devam ederken bazı öğretmenler değişti. Bu yıl öğrenim kadrosuna dahil olanlar şunlardı:

Nazmi Bey (Usûl-i Defteri muallimi), Seyyid Efendi (Edebiyat-ı Arabiye muallimi) (Salname-i Maarif ,1321:127).

4. Dârümuallimîn-i Âliye'nin Diğer Özellikleri

1891 Nizamnamesinde Dârümuallimîn-i Âliye Edebiyat şubesine kayıt olabilmek için Dârümuallimîn-i Rüşdiye mezunlarının, Belagat-ı Arabiye'den şifahi olarak bir olayı anlatabilmesi, Türkçe bir makale yazabilmesi gerekmektedir (BOA, İMMS.,126/5394). Dışardan okula devam etmek isteyenler Dârümuallimîn-i Rüşdiye'de okutulan derslerden imtihana girerek başarılı olmaları lüzumluuydu.

Fen şubesine Dârümuallimîn-i Rüşdiye'den geçmek isteyenler önceki sınavlarından üç ve yukarısı not almış olmaları gerekmektedir (Salname-i Maarif,1318:137).

1891 Nizamnamesi Dârümuallimîn-i Âliye ve diğer şubelerden mezun olan öğretmenlerin diğerlerine göre öncelikli atamalarını teyit etmekteydi (Düstur, 1939:1134).

1901 yılında Dârümuallimîn-i Âliye'de okuyabilmek için şu şartlar istenmekteydi: (Salname-i Maarif,1319:123).

1. Sakat ve malul olmamak.
2. Okuldan sonra öğretmenlik yapmayı kabul etmek ve kabul etmediği takdirde öğrenciliğinde aldığı bursları geri vermeyi temin etmek.
3. Dârümuallimîn-i Rüşdî'den veya merkez idâdîlerden ala veya alüyülala dereceleri ile mezun olmak. Yahut Dârümuallimîn-i Rüşdî derecesinde bilgiye sahip olduğunu sınavlarla ispat etmek (BAO, MF.ALY.,14/49).

Dârümuallimîn-i Âliye öğrencileri isterlerse Dârülfünûn'a kabul edilmekteydiler. Bu hakları 1318 Dârülfünûn Nizamnamesinin 10. maddesinde belirtilmekteydi (BOA, MF.ALY.,10/24; Düstur, 1941: 661).

Sonuç

1848 yılında açılan Dârümuallimîn-i Rüşdî'den önce Osmanlı Devleti'nde modern anlamda öğretmen yetiştiren okul yoktu. Bu ihtiyaç büyük oranda medreseden karşılanmaktaydı. Yine Tanzimat döneminde 15 Kasım 1868 da Dârümuallimîn-i Sıbyan açılarak sıbyan okullarına öğretmen yetiştirilmeye başlandı. 1870 yılında ise hanımlara öğretmen yetiştiren Darümuallimât faaliyete başladı.

Tanzimat döneminde 1869 yılında yayınlanan Maarif-i Umumiye Nizamnamesi eğitimin birçok alanında olduğu gibi öğretmen yetiştirme alanında da dönüm nok-

tası olmuş ve kendisinden sonraki süreci etkilemiştir. Söz konusu nizamnameye göre, ülkedeki okulların çeşitli kademelerine öğretmen sağlamak üzere İstanbul'da büyük bir dârülmualimîn kurulacaktı. Fakat Nizamnamenin bazı maddeleri gibi bu düşüncenin gerçekleşmesi de gecikti. Nihayet II. Abdülhamid'in saltanatının ilk yıllarında bu proje hayata geçirildi. Okul ilerleyen yıllarda yayınlanan yeni nizamnamelerle değişim ve gelişimini sürdürdü.

II. Abdülhamid devrinde özellikle 1882-1890 yılları arasında, devrin eğitim yöneticileri Said ve Münif paşaların etkisi ile orta eğitim kurumları ülke geneline yayıldı. Rüşdiye okullarını da bünyesinde barındıran yedi senelik idâdîler vilayet merkezinde, beş senelik idâdîler, sancak merkezlerinde hızla çoğaldı. Dolayısıyla sayıları artan söz konusu idadilere öğretmen ihtiyacı gündeme geldi. Bu hadisede gözlerin Dârülmualimîn-i Âliye'ye çevrilmesine neden olmaktadır.

Dârülmualimîn-i Âliye'nin ders müfredatına baktığımızda Fen ve Edebiyat şubelerinde bazı derslerin farklı bazı derslerin ise ortak olarak okutulduğuna şahit olmaktadır. İki şubede de zamanın ruhuna ve gereklerine uygun dersler yer almaktaydı bu manada okulun modern bir eğitim kurumu olduğu anlaşılmaktaydı. Türkiye'ye "usul-ü cedid"i getiren Selim Sabit Efendi gibi isimlerin okulun eğitim kadrosunda olması da bu düşünceyi pekiştirmektedir.

Dârülmualimîn-i Âliye'den mezun olan genç öğretmenlerin atandıkları yerleri incelediğimizde geniş ülke coğrafyasında idâdînin mevcut olduğu her bölgeye tayin edildiklerini görmekteyiz. Öğretmen adayları söz konusu eğitim kurumuna başlarken "okuldan sonra öğretmenlik yapmayı kabul etmek ve kabul etmediği takdirde öğrenciliğinde aldığı bursları geri vermeyi temin etmek" maddesini peşinen kabul ettikleri için genelde göreve başlamaktaydılar. Esasen söz konusu madde sayesinde merkeze uzak yerleşim yerlerinde dahi muallim açığını kapatmaktaydı.

Netice olarak Dârülmualimîn-i Âliye II. Abdülhamid devrinde var olan birçok modern eğitim kurumundan biridir. Liselere öğretmen yetiştiren bu okul eğitim ve öğretmen yetiştirme tarihimiz açısından fevkalade bir öneme haizdir.

KAYNAKLAR

1-Arşiv Belgeleri

Meclis-i Tanzimat Defteri, No: 2.

BOA, İMMS., Dosya No: 126, Gömlek No: 5394.

BOA, MF.ALY., Dosya No: 13, Gömlek No: 90.

BOA, MF.ALY., Dosya No: 13, Gömlek No: 89.

BOA, MF.ALY., Dosya No: 17, Gömlek No: 20.

BOA, MF.ALY., Dosya No: 17, Gömlek No: 77.

- BAO, MF.ALY.*, Dosya No:14, Gömlek No: 49.
BOA, MF.ALY., Dosya No: 10, Gömlek No: 24.
BOA, MF.ALY., Dosya No: 13, Gömlek No: 49.
BOA, MF.ALY., Dosya No: 8, Gömlek No: 181.
BOA, MF.ALY., Dosya No: 8, Gömlek No: 158.
BOA, A.MKT. MHM., Dosya No: 472, Gömlek No: 59.
BOA, A.MKT. MHM., Dosya No: 473İ, Gömlek No: 11.
BOA, Y.EE., Dosya No: 37, Gömlek No: 47.
BOA, Y.EE., Dosya No: 112, Gömlek No: 6.
BOA, İ.DH., Dosya No: 678, Gömlek No: 47234.
BOA, YA.RES., Dosya No: 15, Gömlek No: 29.
BOA, YA.RES., Dosya No: 15, Gömlek No: 17.
BOA, İMMS., Dosya No: 64, Gömlek No: 3024.
BOA, İMMS., Dosya No: 126, Gömlek No: 5394.
BOA, Y.EE., Dosya No: 112, Gömlek No: 6.
BOA, İ.ŞD., Dosya No: 39, Gömlek No: 2047.

2-Diğer Resmi Yayınlar

- Osmanlı Devlet Salnamesi*, yıl 1296
Salname-i Maarif-i Umumîye 1316.
Salname-i Maarif-i Umumîye 1317.
Salname-i Maarif-i Umumîye 1318.
Salname-i Maarif-i Umumîye 1319.
Salname-i Maarif-i Umumîye 1321.
Düstur, (1939). 1. Tertip, c. VI, Ankara.
Düstur, (1941). 1. Tertip c. VII, Ankara.
Düstur, 1. Tertip, c. II, (Yer ve Tarih Yok).

3-Kitap Ve Makaleler

- AKYÜZ, Hüseyin (1979). “Türkiye’de Öğretmen Yetiştirme Meselesi”, *Türk Milli Eğitiminin Dünü Bugünü ve Geleceği Kurultayı*, Ankara.
- ALTIN, Hamza (2009). “II. Abdülhamid ve II. Meşrutiyet Devirlerinde Öğretmen Yetiştirme Meselesi”, Yayınlanmamış Doktora Tezi, *Ankara Sosyal Bilimler Enstitüsü*, Ankara.
- ALTIN, Hamza (2013). “Kilisli Rıfat’ın Hocalarından Selim Sabit Efendi ve Meslektaşlarına Öğütleri”, *I. Uluslararası Muallim Rıfat Kilis ve Çevresi Sempozyumu*, 16-17 Mayıs 2013, s. 199-214, Kilis.
- BAYKAL, Bekir Sıtkı (1960). “Birinci Meşrutiyete Dair Belgeler”, *Belleten*, c. XXIV, S. 96, Ekim.

- DOĞAN, İsmail (1991). *Tanzimat'ın iki Ucu Münif Paşa ve Al Suavi*, İstanbul: İz Yayıncılık.
- ERGİN, Osman (1977). *Türkiye Maarif Tarihi*, c. I-II, İstanbul: Eser Neşriyat.
- Kanun-i Esasi* (1324). İstanbul: Karabet Matbaası.
- Kilisli Rifat (1342). “Mektep Hatıraları”, *Muallimler Mecmuası*, Yıl: 3, S. 30, s.1338-1360.
- KOÇER, Hasan Ali (1967), *Türkiye’de Öğretmen Yetiştirme Problemi (1848–1967)*, Ankara: MEB.
- KODAMAN, Bayram (1991). *Abdülhamid Devri Eğitim Sistemi*, Ankara: TTK.
- Mahmud Cevad İbnü’ş-Şeyh Nafi (2002). *Maârif-i Umumiye Nezareti Tarihçe-i Teşkilât ve İcrââtı*, (Haz: M. Ergün, T. Duman, S. Arıbaş, H. Dilaver), Ankara: MEB.
- Muallim Cevdet (1332). “Darulmuallimînin Yetmişinci Sene-i Devriyesi Münasebetiyle Verilen Konferans”, *Tedrisat Mecmuası*, S. 32.
- OKTAY, Ayla (1987). “Osmanlı Devletinde Eğitim ve Öğretimin Tarihsel Gelişimi”, *İstanbul Üniversitesi Atatürk İlkeleri ve İnkılâp Tarihi Enstitüsü Yıllığı*, II, 1987, İstanbul.
- ÖZKAYA, Yücel (1987). “Birinci Kanuni Esasi ve Meşrutiyet Hakkında Ortaya Konulan Görüşler ve Parlamento Usûlü Hakkında Bir Layiha”, *A.Ü. Dil Tarih ve Coğrafya Fak. Dergisi*, (Cumhuriyetin 60. Yıldönümü Armağanı), c. XXXI, S. 1-2.
- ÖZTÜRK, Cemil (1996). *Atatürk Devri Öğretmen Yetiştirme Politikası*, Ankara: TTK.
- SHAW, Staford J., SHAW, Kural Ezel (1977). *History The Otoman Empire and Modern Turkey*, Volume II, New York.
- TEKELİ, İlhan, İLKİN, Selim (1993). *Osmanlı İmparatorluğunda Eğitim ve Bilgi Öğretim Sisteminin Oluşumu ve Dönüşümü*, Ankara: TTK.
- UNAT, Faik Reşit (1964). *Türkiye Eğitim Sisteminin Gelişmesine Tarihi Bir Bakış*, Ankara: MEB.

